

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.
3. Експертизи у судовій практиці: підручник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.
4. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Х., 2015. 560 с.
5. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень щодо підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців: метод. рек. Саковський А. А., Мировська А. В., Нечеснюк М. В. та ін. Київ: Нац.акад. внутр. справ, 2023. 57 с.
6. Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 300 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-167>

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Черниш Марина Олександрівна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
Дніпровський державний університету внутрішніх справ*

м. Дніпро, Україна

ORCID ID: 0009-0000-6416-7617

Кримінальні правопорушення проти довкілля становлять одну з найсерйозніших загроз екологічній безпеці, життєдіяльності суспільства та сталому розвитку держави. Ця категорія правопорушень охоплює широкий спектр діянь, які завдають шкоди природним ресурсам, погіршують стан екосистем і ставлять під загрозу життя та здоров'я людей. Сучасне кримінальне законодавство України, зокрема розділ VIII Кримінального кодексу України (далі – ККУ), спрямоване на захист екологічних прав громадян та забезпечення природоохоронного балансу [1].

Своєю чергою класифікація кримінальних правопорушень проти довкілля має важливе значення для підвищення ефективності протидії цим діям, адже дозволяє систематизувати їх за видами, ступенем суспільної небезпеки, мотивами та іншими критеріями. Зокрема, це сприяє вдосконаленню кримінальної політики, а також розробці чітких механізмів розслідування, кваліфікації та профілактики таких. Водночас ефективна класифікація дозволяє не лише чітко визначити відповідальність за окремі види кримінальних правопорушень, але й сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Це є запорукою більш ефективного захисту природного середовища як у межах України, так і за її кордонами [2, с. 415].

У кримінально-правовій доктрині існує безліч підходів до класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із завданням шкоди довкіллю. Науковці, як правило, пропонують поділ на основі подібності ознак безпосереднього об'єкта цих правопорушень, що дозволяє структурувати систему їхньої оцінки та кваліфікації.

З огляду на суспільну небезпеку таких діянь і характер шкоди, завданій об'єкту посягання, Навроцький В.О. під час дії ККУ 1960 р. запропонував поділ кримінальних правопорушень проти довкілля на три групи: 1) знищення або пошкодження природних об'єктів; 2) заволодіння природними об'єктами; 3) порушення порядку користування такими об'єктами [3].

На противагу цьому залежно від характеру вчинення, кримінальні правопорушення проти довкілля поділяються на ті, що посягають на конкретні природні ресурси в процесі природокористування до яких належать ст.ст. 239, 239-1, 239-2, 240, 240- 1, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252 КК України, і ті, що завдають шкоди навколишньому природному середовищу в цілому, включаючи природні ресурси в процесі спеціального природокористування ст.ст. 236, 237, 238, 253, 254 КК України.

Водночас Шульга А.М. запропонував ще одну класифікацію, виділяючи чотири групи: 1) злочини у сфері забезпечення екологічної безпеки (ст.ст. 236, 237, 238, 253 КК); 2) злочинні посягання на живу природу (ст.ст. 245-249 КК); 3) злочинні посягання на об'єкти неживої природи (ст.ст. 239, 239-1, 239-2, 254, 240, 241, 242, 243, 252 КК); 4) злочини, що порушують правові норми у сфері екології (ст.ст. 244, 250, 251 КК) [4, с. 134-135].

Проте, спірним залишається питання про доцільність відокремлення групи кримінальних правопорушень, як «злочини, що порушують правові норми у сфері екології». Адже всі суспільно небезпечні діяння, відповідальність за які передбачена в главі VIII Особливої частини ККУ, так чи інакше порушують правові норми екологічної сфери. Інше

питання - чи доцільно відмежовувати цю групу правопорушень від «злочинів у сфері екологічної безпеки».

Також викликає питання, чому Шульга А.М. не включив до цієї групи злочин, передбачений статтею 250 ККУ «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів», адже у випадку з вищезазначеними діями об'єктом посягання є жива природа - рибні ресурси.

На відміну від цього, Матвійчук В.К. пропонує більш формалізований підхід до класифікації, ґрунтуючись на трирівневій системі: родовий об'єкт, безпосередній об'єкт правопорушення та відповідний природний ресурс [5, с. 82]. Цікаво, що класифікація об'єктів екологічних кримінальних правопорушень, запропонована Матвійчуком В.К. враховує структуру довкілля та існування чотирьох геосфер: літосферу, біосферу, гідросферу та атмосферу. За такою класифікацією кримінальні правопорушення проти довкілля поділяються на такі групи відповідно до їх безпосередніх об'єктів: 1) кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки (ст.ст. 236, 237, 238 і 253 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері землекористування, охорони надр та охорони атмосферного повітря (ст.ст. 239, 239-1, 239-2, 240, 241 і 254 КК України); 3) кримінальні правопорушення у сфері охорони водних ресурсів (ст.ст. 242, 243 і 244 КК України); 4) кримінальні правопорушення у сфері лісового господарства, охорони рослинного і тваринного світу (ст.ст. 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252 КК України) [5, с. 85-86].

На протипагу цьому Митрофанов І.І. розділив екологічні кримінальні правопорушення на дві основні групи. По-перше, кримінальні правопорушення, які не є екологічними, але заподіюють або можуть заподіяти шкоду довкіллю (наприклад, ст.ст. 113, 441, 439, 265, 267-1 КК України). По-друге, це кримінальні правопорушення, передбачені розділом VIII Особливої частини КК України, які можна поділити на дві групи залежно від безпосереднього об'єкта посягання: 1) кримінальні правопорушення, що посягають на екологічну безпеку в цілому (передбачені ст.ст. 236-238, 252 та 253 КК України); 2) кримінальні правопорушення, що посягають на встановлений порядок охорони землі, надр, ґрунту, атмосфери, поверхневих вод, підземних вод, морських вод континентального шельфу, ліси та рослинний тваринний світ; 3) кримінальні правопорушення що посягають на встановлений порядок охорони компонентів довкілля (передбачені всіма іншими статтями Особливої частини КК України) [6, с. 68-70].

З урахуванням наведених думок науковців та відповідно до безпосереднього об'єкта пропонується класифікувати кримінальні правопорушення проти довкілля наступним чином: 1) кримінальні

правопорушення проти екологічної безпеки (ст.ст. 236-238, 253 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері землекористання, охорони надр, атмосферного повітря (ст.ст. 239-240, 254 КК України); 3) кримінальні правопорушення у сфері охорони водних ресурсів (ст.ст. 241-244 КК України); 4) кримінальні правопорушення у сфері використання лісів, захисту рослинного і тваринного світу (ст.ст. 245-252 КК України).

Отже, класифікація кримінальних правопорушень проти довкілля сприяє систематизації законодавства, вдосконаленню кваліфікації правопорушень і забезпеченню ефективного правозастосування. Зазначені підходи підкреслюють як складність, так і важливість диференціації кримінальних правопорушень. Така класифікація також дозволяє гармонізувати кримінально-правові норми з сучасними екологічними викликами. У майбутньому вдосконалення цих підходів сприятиме забезпеченню екологічної безпеки та захисту природного середовища.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Шаблистий В. В. Ефективність кримінально-правового забезпечення екологічної безпеки людини. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 412-418

3. Навроцький В.О. Злочини проти природи: Лекції для студентів юридичного факультету. Львів, 1997.

4. Шульга А.М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання. Харків : НікаНова, 2012. 192 с.

5. Матвійчук В. К. Загальнотеоретичні підходи до витоків та класифікації періодів кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища на теренах України. Юридична наука. 2012. № 1. С. 83-95.